

א א שיר השירים אשר לשלמה:

רש"י

מטיב שיר בקיצור

א (א) שיר השירים אשר לשלמה. שנו רצותינו כל "שלמה" האמורים נשיר השירים קדש — מלך שהסלוס שלו, שיר שהוא על כל השירים, אשר נאמר להקצ"ה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל. אמר רצי עקיבא, לא היה העולם כדאי כיום שניתן זו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קדש ושיר השירים קודש קדשים. אמר ר' אלעזר זן עזריה למה הדבר דומה, למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום, אמר לו הולא לי כך וכך סולת כך וכך סוצין כך וכך מורסן, וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה. כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים, שכולו יראת שמים וקצול עול מלכותו.

מטיב שיר

א (א) שיר השירים. שנתחבר מהרבה שירים נפרדים, אשר כמה מהם נתחברו ברוח הקודש על ידי אחרים¹. כמו שיר "הגידה לי וגו'" (להלן פסוק ז'), נאמר על ידי משה רבינו, כדתניא בספרי פרשת פנחס (קל"ט), ויבואר עוד במקומו. גם מקרא "ישקני וגו'" (פסוק ב') היה מקובל לרבותינו במדרש (שיר-השירים רבה א, יב) שהיה מוקדם לשלמה, וחקרו מתי נאמר². וכן שיר "אחות לנו קטנה" (להלן ח, ח), נאמר בימי אברהם אבינו כמבואר בבראשית רבה פרשת לך-לך (לט, ג), ויבואר במקומו. אבל שלמה אסף את כל

א (א) שיר השירים ברוח הקודש, וגם הוסיף הרבה משלו, ועשאם שיר נפלא אחד. והרי זה כמו ספר תהילים שעשה דוד אביו ונקרא כולו על שמו, וכדכתיב (תהילים עב, כ) "כלו תפילות דוד בן ישי", אף על גב שיש בהם מזמורים שאמרום אחרים, היינו עשרה זקנים³, אלא שדוד גם כן אמרם ברוח הקודש, והגיה בהם, והוסיף משלו. כמו ב"תפילת משה איש האלהים" (פרק צ') כתיב (פסוק י') "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", ואמרו על זה ביבמות (סד, ב): והא בימי דוד אימעוט שני שנאמר "ימי שנותינו וגו'"⁴. [אלא שאת זה

1. שלא כדעת שאר המפרשים כאן. 2. וז"ל המדרש: "ישקני מנשיקות פיהו" מתי נאמרה, על דעתיה דר' חנינא בר פפא דאמר — בים... על דעתיה דרבן גמליאל דאמר — מלאכי השרת אמרוהו... על דעתיה דר' מאיר דאמר — באוהל מועד נאמרה, על דעתיה דר' יוחנן — בסניני נאמרה... 3. קהלת-רבה ז, לט, בבא-בתרא יד, ב: דוד כתב ספרו על ידי עשרה זקנים, ואלו הם: אדם הראשון, אברהם, משה, דוד, שלמה, הימן, שלושת בני קורח ועזרא. 4. מן הגמרא משמע איפוא שמשו רבינו לא היה כותב כך, אלא הגדרה זאת של תוחלת חיים נוסחה על ידי דוד, כאשר ברור לפי זה שבטקסט המקורי כפי שנוסח בשעתו על ידי משה היה כתוב מספר אחר ל"ימי שנותינו", והרי משה מת בגיל מאה ועשרים וגם זה לפני זמנו ["יען לא... לכן לא..."]! אבל עיין ב"ספורנו" (שמות ז, ז, בד"ה "ומשה בן שמונים שנה"), וז"ל: ועם כל זקנתם השכימו והזדרזו לרצון קונם. כי אמנם מי שהגיע לשמונים, גם בימים ההם כבר עבר ימי השיבה והגיע לגבורות, כמו שהעיד [משה] בתפילתו באמרו "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה", עכ"ל.

אם כן, לדעת הספורנו מזמור זה אשר חובר על ידי משה רבינו הוכנס לספר תהילים על ידי דוד

מטיב שיר

יש לדחות על פי גירסת הרי"ף (כ,א) ישי"ם⁸, הוא משום שדוד הגיה והוסיף מדפי הרי"ף): והא בימי רבי אימעוט שני שנאמר "ימי שנותינו וגו'", ועל כרחק לא נקיט הגמרא את הזמן שנאמר בו אותו מקרא אלא את זמן המשנה — עיין שם, ואם כן אפשר שבאמת בימי משה היו גם כן ימי האדם שבעים שנה]. והכי מוכרח מדכתיב במזמורי משה רבינו⁵ "שמעה ותשמח ציון" (צ,ח)⁶, "ושמואל בקוראי שמו" (צ,ט)⁷. ומה דאיתא בפסחים (קיז,א) 'כל התשבחות שבתהילים דוד אמרם, שנאמר "כלו תפילות דוד בן

והכי נמי שלמה קיבץ את כל השירים שהיו מקובלים בידו, והוסיף הרבה משלו, ועשה מהם שיר אחד, ולא עשה כדוד אביו שהשאיר כל מזמור על צורתו הראשונה, אבל שלמה עשה שיר אחד מן השירים¹⁰. {ויש שירים שנאמרו על איזו כוונה לפי אותה שעה, ושלמה צירפם ברוח הקודש על זמן אחר, וכיוצא בזה יש גם בנביאים, וכפי שכתבתי ב'העמק שאלה' (קסו,ה)¹¹ ובהרחב דבר' ספר

המלך ללא כל שינוי מצידו. הרי לפנינו מחלוקת שרשית בין הספורנו ובין הנצי"ב אשר כה רבות הלך בדרכו, ואף היה זה אשר המליץ חמות בפני בעלי מהדורת "מקראות גדולות" בווארשה להדפיס במהדורתם את פירוש הספורנו "באשר לשונו קצר ומלא פשט ויראת ה' הטהורה". (הערת סבי שליט"א). 5. ז"ל רש"י בתהילים צ,א בד"ה "תפילה למשה": אחד-עשר מזמורים מכאן עד "לדוד מזמור" (ק"א) — כולם משה אמרם... עכ"ל, ועיין ברד"ק למזמור צ"א בד"ה "יושב בסתר עליון" שהביא את המקור לזה. 6. והרי ציון לא היתה קיימת בזמן משה רבינו? ועל כרחק שדוד הוסיף זאת מעצמו. 7. כנ"ל, הרי שמואל חי לאחר תקופת משה רבינו? 8. והרי בגמרא בבבא-בבא דלעיל איתא שיש מזמורים שאחרים אמרום, ואם כן מהו ש"כל התשבחות... דוד אמרם"? 9. ולכן כולם נקראו על שמו. 10. והיינו "שיר-השירים" — כלומר, שיר אחד שנתחבר מכמה שירים, וכפי שנתבאר. 11. ז"ל ה'שאלתות' שם: ...שבשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, ונודעו כל מלכי אומות העולם... נתקבצו כולם והלכו אצל בלעם הרשע, אמרו לו, מה קול ההמון הזה, שמא הקב"ה מביא מבול לעולם?, אמר להם, שוטים, כבר נשבע ה' שאינו מביא מבול לעולם — שנאמר (ישעיה נד, ט) "אשר נשבעתי מעבור מי נח... עכ"ל. וכתב רבינו, וז"ל: ואל תתמה דהאי קרא... ישעיהו אמרה, דכיוצא בזה איתא בבבא-בבא (כ,א,ב) גבי יואב: ...אמר ליה, דכתיב (ירמיה מח, י) "ארור עושה מלאכת ה' רמיה..." והרי ירמיה אמרה?, וכתב הרמ"ה שם בזה הלשון: ואף על גב דהני קראי ירמיה אמרינהו לבתר כמה דורות, כולהו גמרא גמירי להו וכו', עכ"ל, וכן כתבו התוספות בגיטין (סח,א) בד"ה "וכתיב (הושע ד, יא) "ונות יין ותירוש", וז"ל: אף על פי שזה הפסוק לא נכתב עדיין — היו יודעים וכו', עכ"ל, והנביאים הביאו הפסוקים המקובלים בהמשך דבריהם על פי רוח הקודש. ויותר מזה איתא בויקרא-רבה (ו,ו): אמר ר' סימון, בארי לא נתבא אלא שני פסוקים, ולא היה בהם כדי ספר, ונטפלו בישעיה, ואלו הן (ישעיה ח, יט-כ): "וכי יאמרו אליכם וגו'", וחברו, עכ"ל, הרי שהיו מקובלים דשני פסוקים אלו שהיו מוקדמים לישעיה, ובא ישעיה וטפלים לספרו ברוח הקודש. והכי איתא במדרש תהילים, דאחיתופל מצא לדוד לומד בפני עצמו, אמר ליה, כתיב (ירמיה נל, ו) "חרב אל הכדים ונואלו" — חרב לתלמידי חכמים שלומדים בד בבד וכו', הרי שידוע היה אותו מקרא בימי אחיתופל, ועל אותה הכוונה שאמר אחיתופל, ובא ירמיה הנביא וטפלה בספרו לענין אחר ברוח הקודש. ומזה באים כמה מדרשי אגדות לדרוש מקראות שאמר דוד על עצמו בתפילתו על הדורות הקודמים — היינו משום שהיו מקובלים או הבינו בחכמתם דלפי הענין שנכתב אותו המקרא לא היה ראוי להכתב כך אלא באיזה דיוק לשון אחר. אלא משום שהיה מקובל לדוד וכדומה מכבר, ובשעה שיצא אותו מקרא לאור היה

מטיב שיר

בראשית (מט,י)¹², ועיין מה שכתבתי להלן (פסוק ח').
 וכתוב בספר מלכים-א' (ה,יב) "ויהי שירו חמישה ואלף". פירושו¹³, שעשה חמישה שירים נפרדים ברוח הקודש: ארבעה בספר תהילים, היינו, (א) "מזמור שיר חנוכת וגו'" (פרק ל'), ותניא במכילתא פרשת בשלח ריש פרשת השירה (בד"ה "את השירה הזאת") דשלמה אמרו. (ב) ופרק ע"ב "לשלמה אלוהים משפטיך וגו'", (ג) ו"שיר המעלות לשלמה" (פרק קכ"ז), (ד) ו"מזמור שיר ליום השבת" (פרק צ"ב) דמרומו בראשי תיבות 'שלמה'. ואף על גב שהוא¹⁴ מי"א מזמורים של משה רבינו¹⁵, ובזהר הקדוש פרשת תרומה (קלח,א) איתא דאדם הראשון אמרו¹⁶, ועל כרחך משה רבינו הוסיף בו דבר, והכי

נמי שלמה הוסיף בו¹⁷, כמו מקרא "שתולים בבית ה' וגו'" (פסוק י"ד)¹⁸, ובימי משה לא היה בית אלא אוהל¹⁹. והחמישי הוא "ה' אמר לשכון בערפל" (מלכים-א' ח,יב)²⁰, או "מזמור לדוד, לה' הארץ ומלואה" (תהילים כ"ד) שאמרו במסכת שבת (ל,א) שאמר שלמה "שאו שערים וגו'" (שם פסוק ז')²¹. זהו פירוש "חמישה". "ואלף"²² היינו ספר שלם — והוא שיר, והיינו 'שיר-השירים'²³. והכי פירש רבינו-בחיי (בהקדמתו לתורה בד"ה "ויש לך להתעורר בכאן") הא דכתיב (ריש הפסוק הנ"ל) "שלושת אלפים משל" — היינו שלושה ספרים²⁴. ותמיד בשעה שהיה רוצה שלמה המלך להתבודד ולהשיג אהבת ה', היה משורר את אחד מאותם השירים.

מדויק יפה לפי אותו ענין, והיה מקובל על פה, ובאו בדורות המאוחרים ואמרו וגם כתבו גם בענין שלפניהם באותו לשון המקובל מכבר. וכן הפסוק "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" (דברים ו,ד), ונתקשה בזה הרמב"ן — אמאי לא כתיב "ה' אלוהיך" כמו הלשון של כל הפרשה? אבל מזה מבואר כדרשת חז"ל בפרק מקום-שנהגו (פסחים נו,א) שהפסוק הזה נאמר בימי יעקב ובניו לפני מותו, משום הכי כתיב בתורה באותו לשון עצמו שאמרו יעקב ובניו, ונכתב בתורה על פי ה' ביד משה. ונראה, דמזה הגיע כמה קרי וכתוב בנ"ך, באשר היה מקובל מכבר בזה הנוסח, וכשהגיע לכתבו לפי הענין נדרש לעשות איזה שינוי במקרא זה, ושניהם עומדים להידרש באשר כי בשני העיתים נאמר ברוח הקודש, עכ"ל. דברי רבינו כאן יסודיים ביותר וראויים לדיון בפני עצמו אשר אין כאן מקומו. אציין לספרו של סבי שליט"א "פשוטו של מקרא" מדור ג' פרק 3 "גלגולו של כתוב בספרי התנ"ך" אשר דן בנושא חשוב זה בדעת רבינו על כל צדדיו. 12. וז"ל שם: ...ומיכה הנביא (ה, א-ג) אמר: "ואתה בית-לחם אפרתה וגו'" — נבואה זו סתומה מאוד. ונראה, שהיא קדומה מימי שפוט השופטים — שהוכיח אז נביא את גדולי בית-לחם, ובימי מיכה נטפלה נבואה זו עם שארי דבריו. 13. כך מפרש רש"י. 14. היינו "מזמור שיר ליום השבת". 15. ואם כן קשה על מה שאמרנו ששלמה המלך אמרו. משיב רבינו... 16. ואם כן קשה בתרתי? אלא על כרחך... 17. וכפי שכתב רבינו לעיל על דוד שהוסיף את "ימי שנותינו בהם שבעים שנה". 18. ותרגם יונתן: "בני יהוון שתילין בבי-מקדשא". 19. היינו המשכן שקרוי 'אוהל מועד'. 20. תחילת הפסוק היא "אז אמר שלמה...". 21. וז"ל הגמרא: ...כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה, אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה, פתח ואמר "שאו שערים ראשיכם והינשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד"... 22. כלומר, מלבד שחיבר חמישה שירים נפרדים ברוח הקודש, גם חיבר ספר שלם שכולו שיר ["ויהי שירו"], והוא שיר-השירים. ומשמעות "ואלף"... 23. כלומר, 'אלף' איננו מספר אלא כינוי לספר שלם, וכפי שמביא רבינו בשם רבינו בחיי. 24. וז"ל: ונראה לי, כי 'אלפים' מלשון לימוד החכמה כענין שכתוב (איוב לג,ג) "ואאלפך חכמה".